

Scholion. 1. Natura completa creata, est hypostasis eo quod non assumitur a persona divina quae in ea subsistat. Utrum sibi relinquatur beneficio alicujus positivi superadditi, a theologis solet investigari in tractatu de Incarnatione.

Scholion 2. Ex propositione praejecta consequitur quod :
a) hypostasis significatur ut totum; natura ut pars formalis, seu *id quo* hypostasis habet ut sit hujus vel illius speciei; —
b) hypostasis significatur ut subjectum habens, natura ut res habita; — c) hypostasis est *principium-quod* (id quod) est, agit, patitur; natura est *principium-quo* (id quo) hypostasis est, agit, patitur. Inde effatum : *actiones sunt suppositorum*.

Scholion 3. Persona definitur a Boetio : *Substantia individua naturae rationalis*. Substantia individua sumi potest triplici sensu : *latiori*, pro substantia *singulari*, in oppositione ad substantiam secundam; *strictiori* pro substantia *singulari integra*, in oppositione ad naturam incompletam; *strictissimo* pro *supposito*, in oppositione ad id quod in ratione naturae est quidem singulare et integrum, sed identice commune pluribus distinctis, vel alteri communicatum per modum partis.

Scholion 4. Ex eo quod notiones hypostaseos et naturae ducebantur converti, omnes ferme haereses circa SS. Trinitatem et circa Verbum incarnatum sunt exortae :

In divinis una est natura : Ergo, aiunt Sabelliani, non dantur tres personae realiter distinctae, sed eadem persona vocatur Pater prouti est creator, Filius prouti naturam humanam assumpsit. Spiritus Sanctus prouti est auctor gratiae.

In divinis tres sunt personae : Ergo, aiunt Tritheistae, tres sunt naturae distinctae aequae perfectae. — Ergo, aiunt Ariani, natura Verbi est distincta a natura Patris eique inferior.

In Christo una est persona : Ergo, aiunt Eutychniani, una est natura, et proinde vel humana natura conversa est in divinam, vel divina in humanam, vel ex utraque facta est natura mixta.

In Christo duae sunt naturae distinctae, divina et humana : Ergo, aiunt Nestoriani, duae sunt personae, et proinde B. Virgo non est θεότοκος, mater Dei.

CAPUT IV.

DE ACCIDENTIBUS.

ARTICULUS I.

DE ACCIDENTIBUS IN GENERE.

91. Divisio I. Accidens dispescitur in novem praedicamenta; h. e. substantia concipi potest modificari novem modis diversis, qui cum substantia constituunt decem praedicamenta quae comprehendere solent his versiculis :

- Arbor, sex servos calore refrigerat ustos.
Cras ruri stabo, nec tunicatus ero.

Arbor indicat substantiam, *sex* quantitatem, *servos* relationem, *calore* qualitatem, *refrigerat* actionem, *ustos* passionem, *cras* quando, *ruri* ubi, *stabo* situm, *nec tunicatus ero* habitum.

Explic. Substantia est 1° tanta vel tantilla : id quo tanta aut tantilla est, vocatur ejus *quantitas*. — 2° Talis vel talis, v. g., alba, calida : id quo talis est dicitur *qualitas*. — 3° Agens vel non : id quo ens agit, est ejus *actio*. — 4° Patiens vel non : id quo ens patitur est ejus *passio*. — 5° Similis alteri aut non, ab altero dependens aut non : id quo est similis aut dependens, dicitur *relatio*. — 6° Nunc vel tunc... *quando*. — 7° Hic vel illic : id quo est alicubi, vocatur *ubi*. — 8° Stans vel sedens etc. : id quo est stans etc. dicitur *situs*. — 9° Ornata vestibus vel non : id quo... vocatur *habitum*.

II. Sub alio respectu institui potest divisio :

1. Accidentia sunt *extrinseca* vel *intrinseca*.
 2. Accidentia intrinseca sunt vel *respectiva* vel *absoluta*.
 3. Accidentia absoluta bifariam dividi postea dicetur.
- Duae priores divisiones explicantur : Substantia denominatur :

1. Per aliquid *extrinsecum* substantiae : illud extrinsecum, substantiam denominans talem vel talem, vocatur *accidens extrinsecum* substantiae. Sic corpus vocatur vestitum ob vestes adhaerentes corpori; hae sunt accidens extrinsecum.

2. Per aliquid *intrinsicum* substantiae, connotato termino *extrinseco*. Sic paries albus denominatur similis alterius parietis albi ob suam albedinem, connotata albedine termini relationis. Ob similem rationem aliquis dicitur pater, filius, causa, effectus, agens, patiens. — Illud intrinsicum quod, connotato termino extrinseco, denominat substantiam, vocatur *accidens respectivum* substantiae, seu *relatio realis*.

3. Per aliquid *intrinsicum*, non connotato termino *extrinseco*. Sic anima denominatur cogitans, volens, etc., per aliquid sibi intrinsicum; sic etiam corpus denominatur calidum, coloratum. Tale accidens vocatur *absolutum*.

Art. 2° agetur de accidentibus absolutis; art 3. de respectivis.

ARTICULUS II.

DE ACCIDENTIBUS ABSOLUTIS.

§ 1. *Notiones.*

92. *Descriptio.* Accidens absolutum est res distincta a substantia, ea imperfectior, ei naturaliter inhaerens, intrinsicus ei unita, ab ea in existendo dependens, a qua substantia habet ut sit talis vel talis, hoc aut illo modo; v. g. qua anima est intelligens, volens; qua corpus est calidum, album, hic vel illic, nunc vel tunc.

Definitio. Accidens absolutum est forma quaedam realis ac physica ex potentia subjecti educta, hanc potentialitatem intrinsicus actuans h. e. eam intrinsicus determinans ad secundarium aliquem modum essendi.

Ad accidentia absoluta e sententia veterum pertinent ferme omnia accidentia quae constituunt secundum ac tertium prae-

dicamentum, nempe quantitas et variae qualitates, dempta solum qualitate quartae speciei, *figura*.

Divisio. Accidentia absoluta bifariam dividuntur :

1. In *pure modalia* et *non pure modalia*;

2. In accidentia *per se* et in accidentia *per accidens* :

a) Accidentia absoluta *pure modalia* seu *modi*, sunt ea de quorum essentia est *actu* afficere illud cuius dicuntur modi, quaeque idcirco separatim ab illo consistere absolute nequeunt.

b) Accidentia absoluta *non pure modalia* ea sunt de quorum essentia non est inhaesio actualis sed *aptitudinalis* tantum. Ista inhaesio aptitudinalis in eo reponitur quod accidentia non tantum sunt in potentia ad inhaerendum alteri, sed quod inhaerere *postulant* ex natura sua, adeo ut per solam Dei potentiam in ordine rerum vigere possint sine actuali inhaesione in substantia. — Itaque haec accidentia divinitus separari a substantia possunt, et sic supernaturaliter acquirere modum essendi per se.

c) Accidentia *per se* sunt ea quae concreantur, comproducentur substantiae, sine quibus substantia esse non potest, quae non tantum quoad aptitudinem sed etiam quoad actualitatem resultant e substantia. Alia autem resultant ex substantia prout haec est hujus vel illius speciei : dicuntur accidentia *propria* entis : tales sunt vires quibus substantia agit. Alia vero resultant ex substantia prouti haec est individua : hujusmodi accidens est v. g. nigredo in Aethiope.

d) Accidentia *per accidens* sunt ea quae quoad actualitatem suam superveniunt quidem substantiae, sed ab ea abesse possunt ; recipiuntur in substantia, mediante aliis accidentibus quae ex substantia resultant. Talia sunt calor, ubicatio.

Quaestiones. Inquiremus a) de accidentium absolutorum distinctione reali a substantia; b) de nonnullorum separabilitate a substantia; c) in specie de qualitate, quam veteres inter accidentia absoluta annuerant. — Quae dicenda sunt de quantitate, de loco et de duratione, ad cosmologiam remittimus.

§ 2. *De distinctione reali accidentium absolutorum a substantia.*

Substantia varias denominationes accipit ob aliquid intrinsecum ipsi, quod vocatur accidens absolutum. Tali ratione corpus denominatur calidum, album, etc.; anima denominatur cogitans et volens, etc. Calor et color, cogitatio et volitio sunt accidentia intrinseca et absoluta. — Quæritur a) num tribuant substantiæ novum modum essendi b) num iste modus sit secundum realitatem distinctus a substantia.

93. Sententiæ. I^a quæ est Cartesii eorumque qui operam navant in eliminanda sententiâ peripatetica circa corporum constitutionem, negat accidentia intrinseca esse realiter distincta a substantia. — Quoad corpora, inter se non conveniunt: Juxta alios, accidentia corporea consistunt in respectibus quibusdam, sive unius substantiæ ad aliam, sive partium substantiæ inter se. Sic calor et color, aiunt, sunt puri motus vibratorii elementorum; per motus autem variatur tantum distantia unius elementi corporis respectu alterius.

II^a SENT. quæ est Scholasticorum, sequentiâ affirmat: a) habentur accidentia, quæ intrinsecus modificant substantiam seu alium modum essendi ei tribuunt; b) hæc accidentia educuntur ex potentia substantiæ completæ, h. e. in et ex substantia; ideoque substantia completa, vocatur materia secunda; c) hæc accidentia realiter distinguuntur a substantia quam afficiunt, sive tribuunt substantiæ perfectionem novam. d) Tandem intrinsecus uniuntur substantiæ. — Uberior horum explicatio tradetur in cosmologia, ubi de distinctione et unione materiæ primæ et formæ substantialis dicitur.

Thesis 16. Substantia creata intrinsecus modificatur accidentibus absolutis realiter ab ipsa distinctis.

94. I^a PARS. PROB. I^m ARG. Qualitates propriæ corporum non sunt dumtaxat motus vibratorii, sed veræ et intrinsecæ corporum modificationes, quod probabitur in Cosmol. Ergo dantur accidentia non mere respectiva.

II^m ARG. Modificatur anima intrinsecus in seipsa, cogitatio-

nibus et volitionibus, virtute et vitio, scientia, etc.; modificatur pariter infusione gratiæ sanctificantis, etc. Alio enim modo sese habet anima cogitans vel volens vel sancta. Ergo substantia intrinsecus modificatur accidentaliter.

95. II^a PARS. *Accidentia absoluta realiter distinguuntur a substantia.*

PROB. I^m ARG. Petitur ex intrinseca mutatione entium secundum sua accidentia. Admittendum est id, quo non admissio, explicari nequeunt indesinentes mutationes intrinsecæ quæ substantiæ superveniunt. Atqui, non admissa accidentium distinctione a substantia, explicari nequeunt indesinentes mutationes intrinsecæ quæ substantiæ superveniunt. Ergo.

Prob. Min. Secus enim est dicendum a) vel omnes mutationes intrinsecas, substantiis supervenientes, esse substantiales, quod evidenter est falsum; b) vel per mutationes intrinsecas nihil realitatis advenire, nihil recedere a substantiis intrinsecus modificatis. Atqui hoc alterum etiam dici nequit Ergo.

Prob. Si enim nihil realitatis accedit, in entibus constantibus ex partibus integrantibus non habetur nisi alius ordo partium, quo, secundum adversarios, non inducitur nisi mutatio extrinseca singulis partibus. — In entibus vero simplicibus nulla omnino fit mutatio. — Et re quidem vera sit corpus frigidum actioni ignis subjectum: totum fit intrinsecus calidum; ideo transit subjectum ab uno statu ad alium, amittit unum modum essendi acquiratque alium. Profecto calor non identificatur cum frigore; utrumque igitur est re distinctum a substantia.

II^m ARG. Petitur ex oppositione vigente inter proprietates substantiæ et proprietatis accidentis. Inter quorum proprietates reales est oppositio, eorum unum realiter distinguitur ab alio: Secus enim contradictoria verificarentur de uno eodemque. Atqui inter reales proprietates substantiæ et reales proprietates accidentis est oppositio. Ergo.

Prob. Min. a) Substantiæ competit ratio receptivi, accidenti ratio recepti; — b) substantia est independens in essendo ab accidente, accidens in essendo dependet a substantia; — c) substantia in se stat sive in se sustentatur, accidens inhaeret sive sustentatur a substantia; — d) substantia permanet, acci-

dens advenit et recedit; — e) secundum substantiam non contingit motus proprie dictus, secundum accidentia substantia vere et proprie movetur; — f) substantia non participatur secundum magis et minus, quaedam accidentia secundum magis et minus participantur a substantia. Atqui inter has proprietates viget oppositio. Ergo.

§ 3. *De permanentia accidentium absolutorum seorsim a substantia.*

Duplex instituitur quaestio : a) an dentur accidentia non pure modalia ; b) quaenam sint ?

96. I. AN SINT ACCIDENTIA NON PURE MODALIA ? Quaestio tractari potest : 1° theologice ; 2° philosophice.

1. Si *theologice* res inspicitur, duo sunt indubia :

a) Per transsubstantiationem eucharisticam tota substantia panis convertitur in corpus Christi, totaque substantia vini in sanguinem Christi. Conversione autem transsubstantiativa perfecta, pergunt produci in organis eae modificationes, quas substantiae panis et vini, ante conversionem, producebant, proindeque eadem qualitates sensibiles apprehenduntur.

b) Istaesensuum modificationes non immediate a Deo producantur ; neque etiam a corpore Christi quod definitive praesens est sub speciebus eucharisticis (quae sententiae a Cartesianis docentur) ; neque etiam producantur per atomos aetheris quae prius substantiae panis et vini admixtae erant, et, transsubstantiatione perfecta, eundem inter se ordinem servant, easque exercent actiones quae a substantia panis et vini exercebantur (quae sententia a cl. Palmieri docetur) ; sed per aliquid quod ex pane et vino, desinente tota substantia, esse remanet. Ex pane autem et vino, conversa tota substantia, nihil remanere valet, nisi accidentia. Igitur ex fontibus revelatis liquet : α) accidentia realiter a substantia distingui ; β) complexum accidentium corporeorum divinitus conservari sine subjecto ; et proinde dari accidentia non pure modalia.

2. Si *philosophice* inspicitur quaestio denturne accidentia absoluta non pure modalia, haec sunt tenenda :

a) Indubium est accidentibus nullam competere *aptitudinem naturalem* ad existendum sine subjecto : secus enim accidentia essent formae substantiales per se subsistentes, sicut anima humana, quod involvit contradictionem.

b) Imo nulla ratio naturalis afferri valet qua probetur possibile esse ut accidentia sine subjecto remaneant.

c) Hinc philosophiae christianae tantum est declarandum mysterium transsubstantiationis non esse *contra rationem*, seu *intrinsicam impossibilitatem existentiae separatae accidentium nulla evidenti ratione demonstrari*. Quod sic ostenditur :

97. In tantum impossibilitas separationis accidentium a substantia esset evidenter impossibilis, in quantum vel accidentia non haberent realitatem sibi propriam, vel Deus non posset supplere efficienter (h. e. producendo in accidentibus modum supernaturalem subsistendi per se) concursum quem substantia creata naturaliter accidentibus praestat ea sustentando. Atqui a) ex probatis manifestum est accidentia habere realitatem sibi propriam, siquidem sunt realiter distincta a substantia ; b) manifestum non est Deum non posse supplere concursum a substantia exercitum. Ergo.

Ad majorem advertere juvat accidentia nullatenus fieri substantiam per infusionem modi *supernaturalis* subsistendi ; substantia enim est ens *naturaliter* subsistens per se. Quare hic modus non aufert ab accidentibus essentiam suam seu *naturalem incapacitatem* subsistendi seorsim a substantia, sed tantum ea roborat ita ut subsistant sine actuali inhaesione in substantia quin essentiam suam amittant.

98. II. QUAE NAM SINT ACCIDENTIA NON PURE MODALIA.

1. Juxta omnes auctores ubicatio, quandocatio, actus volendi et cogitandi, sunt accidentia modalia. Itaque repugnat haberi ubicationem et quandocationem sine re ubicata et quandocata, cogitationem et volitionem sine subjecto cogitante et volente.

2. Quoad multa alia accidentia disputatur utrum sint pure modalia, an secus. Juxta Suarezium et Durandum, qualitates, puta calor, color, etc., divinitus sustentari possunt quin inhaereant in quantitate. Alii multi asserunt solam quantitatem, cum accidentibus in ipsa inhaerentibus, sine subjecto existere posse.

3. Quae sententia sic exponitur : a) Quantitas realiter distinguitur a substantia, est accidens primum, comproductum, concreatum substantiae, a substantia corporea necessario dimanans, et sine qua haec substantia absolute esse nequit. b) Effectus formalis quantitatis est juxta alios tribuere compositionem ex partibus integrantibus, juxta alios tribuere extensionem localem aptitudinalem, seu exigentiam extensionis. c) In quantitate subjectantur cetera accidentia quae et ipsa sunt quanta ratione actualis inhaesionis in quantitate. d) Haec accidentia absolute requirunt actualiter inhaerere quantitati; verum quantitas non absolute exigit inhaerere substantiae; hinc cum accidentibus quae in ipsa inhaerent per omnipotentiam divinam separari potest a substantia et conservari. e) Attamen, cum quantitas naturali aptitudine careat ad existendum seorsim, oportet ut supernaturaliter et vi potentiae obedientialis, qua quantitas uti omne ens insignitur, in ea producat id quo roboratur et fortificetur in ordine ad existendum seorsim a substantia. Illud vero, quod sic in quantitate producit, vocatur *modus supernaturalis existendi per se*.

§ 4. De qualitate.

99. *Definitio*. Sicut essentia est id per quod respondetur quaerenti *quid* res sit, sic qualitas est id per quod respondetur quaerenti *qualis* res sit. « Qualitatem dico, inquit Philosophus, secundum quam aliqui dicuntur quales. »

a) *Latissime* qualitas significat *quidquid praedicatur adjective* de subjecto, seu *in quale*. Tali sensu qualitas includit differentiam specificam, proprium, accidens. — b) *Stricte* significat *quodlibet genus accidentis*. Sic includit proprium et accidens. — c) *Strictissime* significat *speciale genus accidentis* a quo substantia qualificatur : Juxta scholasticos nempe subjectum finitum, completum in ratione substantiae et essentiae, est capax ulterioris perfectionis accidentalis, qua completur sive in se, sive in ordine ad operationes. Haec perfectio, quae per modum formae accidentalis actuatur et perficit subjectum, vocatur qualitas. *Definitur* ab Alberto Magno : *accidens completum*

et perficiens substantiam tam in existendo quam in operando; a D. Thoma : *accidens dispositivum substantiae in seipsa*.

100. *Divisio*. Quatuor species qualitatum recenset Aristoteles. Sunt : a) habitus et dispositio; b) potentia et impotentia physica; c) qualitates passibiles et passiones; d) figura.

Habitus. A. *DEFINITIO*. Habitus est id quo subjectum bene vel male sive in seipso sive ad operandum disponitur *permanenter*. Tales sunt scientia, virtus. Habitus dicuntur *de difficili mobiles*.

Dispositio differt ab habitu quia est *de facili mobilis*; tales sunt calor et frigus. Pro diversitate subjectorum, sanitas et infirmitas sunt vel habitus vel dispositiones.

B. *DIVISIO*. 1^a. Habitus *ornativi* et *operativi* : a) *Ornativi* subjectum *in se* bene vel male disponunt, h. e. modo congruo vel incongruo naturae quae est finis eorum quae ipsi insunt. — b) *Operativi* subjectum disponunt uti est *operans*.

2^a. Habitus *naturales* et *supernaturales* seu *infusi* : a) Habitus *supernaturales* transcendunt exigentiam creaturae et per solum Deum e potentia subjecti educuntur. Relate ad hominem alius habitus est ornativus, nempe gratia sanctificans cujus effectus formalis est efficere hominem sanctum, justum, filium adoptivum et amicum Dei; alii sunt operativi, quorum ope anima elicit actus supernaturales, puta fidei, spei et caritatis. — b) Habitus *naturales* capacitatem et vires naturae non transcendunt et per eas e potentia subjecti educuntur. Per habitus naturales acquiritur facilitas operandi.

3^a Habitus *necessarii* et *contingentes*. a) Habitus *necessarii* insunt per se a natura; sic pro intellectu habetur habitus principiorum, qui definitur dispositio intellectus ad promptissime et facillime assequenda principia. — b) Habitus *contingentes* non insunt per se a natura; tales sunt pulchritudo, sanitas, facilitas major quam quae a natura inesset, orta ex consuetudine et spectans ad certam speciem actionum, uti v. g. agilitas ad cursum, robur in pugilatu, harmonice pulsare citharam.

4^a. Habitus dividuntur ratione subjecti seu potentiae quae habitibus afficitur. — Inter varios habitus distinguuntur praesertim habitus partis intellectivae. Dividuntur in habitus *intellectuales* qui afficiunt intellectum et habitus *morales* seu virtutes

quae afficiunt voluntatem et de quibus tractat Ethica. — Habitus intellectivi alii sunt *speculativi*, alii *practici* prout destinantur ad solam contemplationem vel ad opus.

OBSERVA. a) Requiritur ut causa *immanenter agat*, ad hoc ut habitus acquirat; unde causae transeunter agentes facilitatem agendi non acquirunt; sic diuturno exercitio terra non acquisivit majorem facilitatem se movendi circa solem. — Attamen omnes causae immanenter agentes non ideo habituum sunt capaces. — b) Non requiritur ut causa sit *intelligens* aut *libera* ad hoc ut habitus acquirat; sic vis locomotiva hominis acquirat habitus tarditatis vel mobilitatis citissimae.

Habitus realiter a natura distingui probatur eodem modo ac superius probata est distinctio realis actuum spiritualium. Qui enim acquirat habitum, acquirat novum modum essendi; hic modus non est nihil. Igitur est re distinctus a potentia.

II. *Potentia et impotentia* dicuntur relate ad actionem quae potest aut non potest facile fieri vel vitari; qua in re non habetur ratio dispositionis ad aliquid conveniens naturae subjecti. — Facultates essentialia non recensentur ab Aristotele inter potentias accidentales.

III. *Qualitates passibiles et passiones* sunt qualitates quibus corpora instruuntur et ratione quarum per sensus attinguntur. Si sunt stabiles, vocantur *passibiles*; secus vocantur *passiones*. — Passibiles sunt v. g. dulcedo, amaritudo, acerbitas, albedo, nigredo. Passiones sunt v. g. rubor in verecundia, pallor in timore. — Insania et furor, si sunt stabiles, sunt qualitates passibiles; secus sunt passiones.

IV. *Figura* est id quo substantia modificatur in ordine ad extensionem.

101. *Proprietates qualitatum*. Praecipuae sunt: a) contrarietas quae in eo est quod una potest expelli per alteram; b) intensio et remissio; c) similitudo et dissimilitudo.

ARTICULUS III.

DE ACCIDENTIBUS RESPECTIVIS.

§ 1. *De relationibus in genere.*

102. *Definitio*. Entia absoluta possunt esse inter se similia vel dissimilia; unum potest oriri ex altero, vel ipsi ortum praebere. Esse vero simile, ex altero oriri, alterius esse principium et sic porro, est *referri* ad hoc alterum, habere habitudinem, respectum, ordinem, seu relationem ad hoc alterum. Igitur relativum est id quod habet habitudinem ad alterum. — *Relatio* est *habitudo*, seu *respectus*, seu *ordo unius ad alterum*. Ea inter quae exstat haec habitudo, vocantur *termini* (numero plurali) relationis.

Elementa relationis: 1. *Subjectum* seu relatum; est id quod refertur, v. g. Petrus. — 2. *Terminus* (numero singulari) seu correlativum, est id ad quod refertur subjectum, v. g. Claudius. — 3. *Fundamentum* est id quo vel propter quod subjectum ad terminum refertur. Sic cum virtute vel scientia Petrus similis est Claudio, haec dicuntur fundamentum relationis.

Fundamentum relationis potest spectari adaequate et inadaequate: a) *Adaequate* spectatum non inest soli subjecto sed etiam termino. Ut enim Petrus habitudinem similitudinis habeat ad Paulum, requiritur ut in utroque termino aliquid hanc similitudinem fundet. — b) *Inadaequate* spectatum in solo subjecto habetur, estque id quo subjectum ad terminum refertur.

Divisio relationis. Multipliciter dividitur relatio:

103. *PRIMA DIVISIO*. Relatio est vel *realis* vel *rationis*.

A. *Relatio realis* afficit subjectum *realiter*, *independenter a cogitante*, seu stat in eo quod unum *ex seipso* habitudinem habet ad alterum. Requirit ut omnia elementa a natura ponantur; igitur a) ut subjectum et terminus sint *realia* seu existentia. b) Ut subjectum et terminus *realiter inter se distinguantur*. Nam si sunt realiter idem, nihil haberi potest quod realiter referatur ad aliud. c) Ut reale sit *fundamentum*.

Dari relationes reales est manifestum quia independenter a mente cogitante una res est similis alteri, una est causa alterius.

B. *Relatio rationis* tribuitur subjecto *ex sola consideratione mentis*. Ut talis sit, sufficit ut vel unum elementum ab intellectu ponatur. Igitur habetur : a) Quando extrema, vel alterum ex his, non sunt realia, sed ponuntur ab intellectu. Talis relatio habetur inter genera et species, inter haec et individua. — b) Cum inter extrema non habetur distinctio realis, sed sola distinctio rationis. Sic habetur relatio inter essentiam et proprietates, inter varias proprietates, v. g. inter spiritualitatem animae et ejus immortalitatem. — c) Cum in subjecto, quod concipitur ad terminum habere respectum, fundamentum non est reale, sed ponitur ab intellectu; sic habetur relatio inter vexillum et regionem determinatam, inter verba et conceptus.

OBSERVA. Quaedam sunt fundamentaliter apta ut habeant relationem; at relatio formaliter non exurgit nisi ex institutione rationis et voluntatis. Vocatur *relatio rationis practicae*. Ad hoc genus revocatur relatio *jurisdictionis* et *subjectionis*.

104. SECUNDA DIVISIO. Relatio realis est vel *transcendentalis* seu necessaria, vel *praedicamentalis* seu contingens : a) Prior necessario comitatur essentiam aliquam; talis est relatio creaturae ad Deum. Creatura enim vi essentiae refertur ad Deum uti ad causam primam, ad conservatorem esse sui, ad gubernatorem providum vitae suae et ad finem ultimum. — b) Posterior potest adesse vel abesse, salva essentia. Talis est similitudo unius ad alterum.

105. TERTIA DIVISIO. Relatio realis dividitur ratione fundamenti in relationem realem *similitudinis* seu identitatis et in relationem *dependentiae*. Subjectum realis dependentiae habet intrinsicum ordinem ad terminum, seu essentialiter ordinatur ad aliud; sic pater qua pater ordinatur ad filium.

A. RELATIO REALIS SIMILITUDINIS est triplex : Unum enim esse potest alteri simile : a) *ratione essentiae*, et inter haec habetur relatio unitatis naturae; — b) *ratione qualitatis*; inter haec habetur relatio similitudinis proprie dictae; — c) *ratione quantitatis*; inter haec habetur relatio aequalitatis.

B. RELATIO REALIS DEPENDENTIAE habetur :

1. Inter *principium et principiatum*, h. e. inter id a quo aliquid procedit, et id quod procedit.

2. Inter *mensuratum et mensuram*. Mensura vocatur terminus realis ad cuius imitationem res facta est, adeoque ad quem res habet habitudinem dependentiae. Talis relatio habetur inter scientiam quae est mensuratum et rem scitam quae est mensura, inter intellectum et intelligibile.

106. QUARTA DIVISIO. Relatio realis est duplex :

1. Est *mutua* si uterque terminus ad alterum realiter refertur, seu si habetur duplex relatio realis, ita ut utrumque extremum sit subjectum unius relationis et terminus alterius.

2. Relatio est *mixta*, cum ex una parte est realis, ex altera rationis. Talis est relatio dependentiae inter creaturam et Deum, inter intellectum cognoscentem et rem scitam; est enim rationis ex parte Dei et ex parte rei scitae, est realis ex parte creaturae et intellectus scientis.

In specie agendum est de relationibus similitudinis et de relationibus dependentiae; de posterioribus, ob copiam rerum dicetur cap. seq.

§ 2. De relatione similitudinis.

Quaeritur : a) quid et quotuplex sit identitas; b) de principio identitatis; c) de perfecta duorum identitate logica.

107. Notio identitatis. Identitas est *duorum secundum aliquam rationem unitas*. — Duplex est : *realis* et *logica*.

1. Plura *realiter distincta* possunt convenire in *eodem conceptu*, cum nempe secundum essentiam, vel quantitatem, vel qualitatem inter se similia sunt. *Realis* quidem relatio et realis distinctio inter ea vigent, identitas autem *logica*.

2. Plura possunt convenire in *eadem entitate*, non vero in *eodem conceptu*, eo quod una eademque res per varios conceptus praecisivos repraesentatur. Inter haec viget identitas *realis*, distinctio vero relatioque *rationis*.

Principium identitatis seu convenientiae : « *Quae sunt eadem uniterio sunt eadem inter se.* »

1. Si agitur de identitate *reali*, sensus est : « *Quae sunt*

eadem identitate reali cum eodem tertio, sunt eadem identitate reali inter se. » — Vel : « Quae realiter *identificantur* uni tertio, realiter *identificantur* inter se. »

2. Si agitur de identitate *logica*, sensus est : « Quae sunt eadem uni tertio identitate logica, seu quae sunt *similia* uni tertio, sunt etiam *similia* inter se. »

OBSERVA. Ut principium identitatis applicetur, tria servanda sunt : a) ut primum et secundum, puta Petrus et Paulus, comparentur cum eodem tertio, puta cum Andrea ; b) ut Paulus, comparetur cum Andrea sub eodem respectu sub quo Petrus fuit cum eo comparatus, puta sub respectu staturae ; — c) ut concludatur Petrum convenire cum Paulo sub eo respectu sub quo uterque comparatus est cum Andrea. — In divinis Pater et Filius et Spiritus Sanctus cum eadem essentia *identificantur* ; ex hoc concludi quidem potest tres personas divinas realiter inter se *identificari* sub respectu essentiae absolutae, non vero sub respectu relativi quo sunt personae.

108. De entium perfecta similitudine. De ea quaestione celebris est habita controversia inter Leibnitzium (1646-1716) et Clarendonium (1675-1729), quorum prior sententiam negantem tenebat, posterior affirmantem.

Entia perfecte similia ea vocamus, quorum perfectio essentialis et accidentalis solo numero differat, ita ut per eundem conceptum adaequate repraesentari possit. Praescindimus tamen utrum ubicatio possit esse eadem, seu utrum repugnet necne duo entia simul eundem locum occupare.

Assertum. Non repugnat dari duo entia perfecte similia.

PROB. Ut hoc repugnet, requiritur ut, supposita existentia alicujus entis, deficiat possibilitas extrinseca vel intrinseca respectu alterius entis quod foret perfecte simile. Atqui respectu alterius entis nec intrinseca nec extrinseca possibilitas deest. Ergo non repugnat dari duo entia perfecte similia.

Prob. 1^a pars Min. Si inter notas constitutivas primi entis non datur repugnantia, haec non potest haberi inter notas secundi entis ; non enim oriri potest ex existentia prioris.

Prob. 2^a pars Min. Si intrinseca possibilitas abest respectu duorum entium, Deo nec potentia absoluta, nec ordinata deest ad utrumque ens condendum.

CAPUT V.

DE ENTIUM CAUSALITATE.

ARTICULUS I.

DE CAUSIS IN GENERE.

109. Cum causa sit de genere principii, hujusce notio est aperienda. — *Principium* sensu lato, est id ad quod aliud consequitur ; illud quod consequitur, vocatur *principiatum*.

Unum potest ad alterum consequi duobus modis :

I. *Sine ullo nexu intrinseco* inter utrumque ; sic unum altero prius est a) tempore, b) loco, c) dignitate. Termini dicuntur improprie principium et principiatum.

II. *Ob nexum intrinsecum* quo inter se devinciuntur. Dicuntur sensu stricto principium et principiatum.

Nexu autem intrinseco principiatum ad principium consequi valet tum in ordine logico, tum in ordine ontologico :

A. *In ordine logico*. Quod est cognitum potest esse ratio cur alterum cognosci queat, seu potest esse natum ducere mentem in cognitionem alterius. Sic mundus ducit in cognitionem existentiae Dei. — Quod ita se habet, dicitur altero prius in ordine logico. In hoc ordine mundus est prior Deo.

B. *In ordine ontologico*. Una res potest esse ratio cur alterum sit, sive esse id e quo alia res quadantenus procedit. Dicitur prior altera *in ordine ontologico*. Dicitur etiam prior *natura, suppositione*. — Principium autem potest esse prius in ordine ontologico duobus modis :

1. Quatenus *concipitur* a sola mente ut ratio cur alterum sit ; dicitur *ratio metaphysica* ; alterum vero *rationatum*.

2. Quatenus *independentem a concipiente* est ratio cur alterum existat, sive quatenus principiatum realiter procedit a principio ; dicitur *ratio physica*. — Ratio physica e qua effectus